

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛУГАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Навчально-науковий інститут історії міжнародних
відносин і суспільно-політичних наук
Кафедра історії України

НАБОКА О, В,

ІСТОРИКО –КРАЄЗНАВЧІ СТУДІЇ
Методичні рекомендації для здобувачів
1 курсу першого (бакалаврського) рівня спеціальності
«Середня освіта (Історія)»

Полтава
2023

УДК 37.016:908]:94(072)

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Державного закладу "Луганський національний університет імені Тараса Шевченка" від 01.03.2023 (протокол № 8).

Рецензенти:

С.І. Дегтярьов С. І. - доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії Сумського державного університету.

Радченко Н. О. - доктор історичних наук, доцент кафедри модерної історії та зарубіжних країн ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Історико-краєзнавчі студії : методичні рекомендації для здобувачів 1 курсу першого (бакалаврського) рівня спеціальності «Середня освіта (Історія)» / укл.: Набока О. В. Полтава : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2023. 60 с.

© Набока О. В. 2023

© ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”

Зміст

Вступ.	4
Розділ 1. Зміст навчальної дисципліни.. . . .	10
Розділ 2. Рекомендовані плани семінарських занять та теми для самостійної роботи студентів.	14
Розділ 3. Питання та завдання для перевірки знань.	41
Джерела та література.	45

Вступ

Однією з актуальних проблем вітчизняної гуманітарної науки є боротьба проти російських імперських і радянських ідеологічних міфів, які протягом десятків років впроваджувалися у суспільну свідомість України, спотворюючи її. Одним з таких імперських наративів є уявлення про домінуюче значення Росії/СРСР у цивілізаційному освоєнні, як Луганщини і Донбасу, так і інших регіонів України, особливо у лівобережній частині нашої країни. У зв'язку із цим існує необхідність впровадження у освітній процес при підготовці майбутніх вчителів історії уявлень про домінуючу роль саме українців у становленні та динамічному розвитку вищезгаданих регіонів у ті чи інші періоди своєї історії. На це, перш за все, націлені представлені методичні рекомендації з курсу «Історико-краєзнавчі студії» для здобувачів 1 курсу першого (бакалаврського) рівня спеціальності «Середня освіта (Історія)».

Методичні рекомендації до курсу дозволяють розглянути історію Луганщини, Донбасу, а також степової частини України у загальному контексті національної історії, здобути знання про значення українського населення у процесі освоєння вищезгаданих регіонів, показати «міфологічність» ідеологічних російських догм щодо «цивілізаторської місії» Санкт-Петербургу/Москви.

Мета методичних рекомендацій з курсу: сприяння комплексному висвітленню ключових проблем історії Луганщини, Донбасу та степової частини України у контексті загальнонаціональної історії, показати роль українців у формуванні господарської, соціальної та політичної системи т. зв. «Дикого поля», визначити невідповідність дійсності головних імперських міфів про історичний розвиток східних та лівобережних областей України.

Завдання:

1. сформувати у здобувачів вищої освіти уявлення про місце Луганщини, Донбасу та степової частини України;
2. надати цілісні знання про розвиток національної історії та культури у вищезгаданих регіонах на різних історичних етапах її становлення та розвитку;
3. показати моделі толерантної поведінки в умовах культурних, мовних, релігійних та інших відмінностей між народами, які історично проживають на Донбасі та у степовій частині України;
4. виробляти вміння застосовувати в повсякденній діяльності метод критичного аналізу щодо суспільно-політичних перетворень, як у вищезгаданих українських регіонах, так і в Україні в порівнянні з європейськими країнами на різних етапах історичного розвитку;
5. сприяти піднесенню національної самосвідомості, виховувати патріотичні й морально-етичні переконання на Луганщині, Донбасі та степовій частині України.

Результати навчання:

1. знання про історичне краєзнавство як науку та головні етапи історичного розвитку Луганщини, Донбасу та степової України у контексті історії України;
2. знання правил критичного оцінювання історичної інформації та критеріїв медіаграмотності в соціально-політичних та історичних питаннях;
3. знання про розмаїття та унікальність різних культур у суспільстві на різних етапах його розвитку, відмінності між людьми, стратегії попередження, подолання і трансформації конфліктів на прикладах з історії України;
4. знання основних подій регіональної історії вищезгаданого регіону та їх взаємозв'язок із ключовими подіями української та загальноєвропейської історії;
5. уміння критично оцінювати достовірність, надійність інформаційних джерел на прикладі історичних матеріалів, вплив історичної інформації на свідомість і розвиток учнів, на прийняття рішень;
6. уміння взаємодіяти, враховуючи культурні та особистісні відмінності співрозмовників, принципи недискримінації та поваги до культурних відмінностей, а також дотримуючись етики спілкування.
7. уміння застосовувати в повсякденній діяльності метод критичного аналізу щодо суспільно-політичних перетворень на Луганщині, на Донбасі та степовій частині України в порівнянні з іншими регіонами нашої країни на

різних етапах історичного розвитку, визначати політичні й культурні зв'язки між ними на сучасному етапі.

8. уміння розглядати явища сучасної культури як результат історичного поступу українців та інших народів, які мешкають на території східної частини України.

Основні форми навчальної роботи кожного семестру:

- 15 лекцій з метою формування теоретичної основи для подальшого засвоєння навчального матеріалу. Опрацьовують в аудиторії або самостійно, конспектуючи для себе загальний зміст;

- 14 практичних занять, які дають змогу розширити рамки фактичного матеріалу, наданого в лекціях, навчитися самостійно здобувати знання, оволодівати навичками дослідно-пошукової діяльності. Передбачено ознайомлення з рекомендованою навчальною літературою й виконання завчасно наданих завдань, найчастіше – підготовка доповідей/презентацій з їх обговоренням під час заняття;

- контроль самостійної роботи – перевірка виконання індивідуальних творчих завдань, визначених на початку вивчення освітнього компонента;

- виконання двох письмових контрольних модульних робіт;

- консультації з викладачем для отримання інформації щодо роботи з освітнім компонентом,

підготовки до семінарських занять, модульних робіт, складання екзамену.

Спільні / індивідуальні види навчальної діяльності

Спільні:

- відвідування лекцій, участь в обговоренні окремих її питань;
- виголошення доповіді на практичному занятті, доповнення доповідача, участь у дискусії;
- презентація індивідуальних завдань;
- виконання та презентація творчих і практичних завдань/проєктів.

Індивідуальні:

- підготовка до практичного заняття та контрольного модульного контролю, опанування теоретичного матеріалу;
- виконання контрольних модульних робіт;
- виконання індивідуальних творчих завдань.

Оцінювання знань студентів здійснюється за загальною кількістю балів, отриманих протягом семестру під час аудиторних занять та/або на освітньому порталі університету.

Критерії оцінювання.

Форма семестрового контролю: екзамен (мінімум 50%);

- письмові модульні контрольні роботи – 30%;
- опрацювання та обговорення завдань до семінарських занять – 42%;

- контроль самостійної роботи (індивідуальні завдання) – 28%.

Забезпечення виконання принципів академічної доброчесності здійснюється відповідно до Положення про академічну доброчесність учасників освітнього процесу ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (http://luguniv.edu.ua/wp-content/uploads/2019/12/poloj_akadem_dobro_2.pdf).

Розділ 1. Зміст навчальної дисципліни.

Перший модуль

Тема 1. Стародавня історія Луганщини

Святилище Сонцеликого бога. „Мергелева гряда” в Алчевському районі. Давнє життя на берегах Айдару. Неолітичні стоянки Старобільська, Новоселівки та Підгорівки. Стародавні „могили”. Курганні поховання на Луганщині. Початок металургійної цивілізації. Поселення давніх металургів поблизу села Новозванівка. Стародавні поселення на території Донбасу та степової України.

Тема 2. Луганщина у епоху середньовіччя

Вікова історія половецьких бованів. Парк-музей кам'яних баб у Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка. Монголо-татарське панування на території Луганщини. Літня ставка золотоординського хана Абдулаха поблизу села Шипилівка. Полтавські землі під владою Золотої Орди та Великого князівства Литовського.

Тема 3. Луганщина, Донбас та степова Україна на межі середньовіччя та Нового часу

Луганщина в протистоянні між Великим Князівством Литовським, Кримським ханством та Московським царством у XVI–XVII ст. Боровський перелаз на річці Сіверський Донець між сучасними Лисичанськом та Северодонецьком. Початок освоєння степової України магнатами Вишневецькими. Змова Руських князів та її роль у історичному розвитку степової та Севрської України.

Тема 4. Козацьке освоєння «Дикого поля» та степової України наприкінці XVI–XVII ст.

На кордонах Дикого поля. Козацьке освоєння земель сучасного Старобільського району (Закотне, Новопокров, Осинове), Луганської області. Шашиччина та Лубенщина у ранішню модерну добу. Витоки Слобідської України. Козацька вежа в Сватовому. Духовний кордон між світами. Крейдяний печерний комплекс поблизу сіл Преображенне та Накутне. „Охоплений Кондратієм”. Початок та перебіг Булавінського повстання на Луганщині (сучасний Старобільський район). Археологічні дослідження побутового та господарського життя українського населення Луганщини в XVII–XVIII ст.

Тема 5. Луганщина, Донбас, Полтавщина в умовах широкого наступу Російської імперії у другій половині XVIII ст. – першій половині XIX ст.

Кальміуська драма. Інкorporація земель Запорізької Січі на Луганщині до складу Російської імперії. Деркульський кінний завод. Початок луганської кавалерії. „Козацтво навпаки”. Військові поселення на території Луганщини в першій половині XIX століття. Нові імперські центри на Луганщині наприкінці XVIII – першій половині XIX століття Піднесення Старобільська. Крипацтво і воля на Луганщині Білокуракине у XIX - на початку XX століття. Історичні витoki легенд щодо перебування в Осинівській церкві Г. Сковороди та К. Рилєєва.

Другий модуль

Тема 1. Суспільно-політичні процеси на Луганщині у XIX ст.

Біловодське диво. Свято-Троїцька церква. Сербський слід в історії Луганщини. Поміщицька садиба в Олександрівську. „На светские цепи, на блеск утомительный бала, цветущие степи Украины она променяла”. Панська садиба в Юр’ївці. Загадка дівчини в червоній сукні. Садиба Казимира Мсциховського в селищі Селезнівка. Внесок вихідців з Луганщини в національний рух України XIX – початку XX століття. Залізничний вокзал у Сватовій Лучці в другій половині XIX – на початку XX століття.

Тема 2. Іноземці у промисловому освоєнні Луганського краю в XIX на початку XX ст.

Карл Густав Гаскойн. Шотландський слід модернізації Луганського краю. Фредерік Ле Пле. Формування індустріального обличчя Донбасу. Гастон Сольве. Початок хімічної промисловості Донбасу. Густав Гартман та народження машинобудування в Луганську.

Іноземці в Лисичанську. Проекти промислової навігації Сіверським Дінцем.

Тема 3. Луганщина у роки Національної революції в Україні 1917 – 1921 рр.

Запорізький корпус армії УНР на території сучасної Луганщини в 1918 році. Український кордон. Гайдамацький хрест у селі Можняківка. Сватівський залізничний вокзал у роки Української революції 1917–1921 рр. До історії Біловодського селянського повстання 1918–1919 рр. Перебування на Луганщині Н. Махна в 1920 році. Старобільщина в роки національно-визвольних змагань 1917–1921 рр.

Тема 4. Луганщина, Донбас та Полтавщина в 20–40-х рр. XX століття

Луганщина, Донбас та Полтавщина у період НЕПу. „Великий перелам”. Луганщина у вирі колективізації та Голодомору 1932–1933 рр. Полтавщина у період Голодомору та Великого терору. Монумент жертвам нацистського терору 1942–1943 рр поблизу села Пісчане.

Розділ 2. Рекомендовані плани семінарських занять та теми для самостійної роботи студентів

Перший модуль

Семінар 1. Стародавня історія Луганщини

1. Святилище Сонцеликого бога. „Мергелева гряда” в Алчевському районі.
2. Давнє життя на берегах Айдару. Неолітичні стоянки Старобільська, Новоселівки та Підгорівки.
3. Стародавні „могили”. Курганні поховання на Луганщині.
4. Початок металургійної цивілізації. Поселення давніх металургів поблизу села Новозванівка.
5. Стародавні поселення на території Донбасу та степової України.
6. Лубенське скіфське городище.

Питання для самостійної роботи

1. Палеолітичні стоянки на Донбасі.
2. «Підгорівський» сарматський «клад» на Луганщині.
3. Луганський археолог Сергій Локтюшев.
4. Дослідження стародавнього кам'янорізного мистецтва на Луганщині.

Література

1. Братченко С. Н., Санжаров С. М. Рідкісні бронзові знаряддя з катакомб Сіверськодонецчини та Донщини (III тис. до н. е.). Луганськ : Видавництво СНУ, 2001. 108 с.
2. Бровендер Ю. М., Отрощенко В. В., Пряхин А. Д. Картамиський комплекс гірнично-металургійних пам'яток бронзового віку в центральному Донбасі” Археологія. 2010. № 2. С. 87–101.
3. Горелик А. Ф., Цыбрий А. В., Цыбрий В. В. О чем поведали череп тура, топор и женские статуэтки? (К 297 проблеме начальной неолитизации Нижнего Подонья). Stratum plus. 2014. № 2. С. 247–284.
4. История Луганского края / [В. С. Курило и др.]; М-во образования и науки Украины, Луган. гос. пед. ун-т имени Т. Г. Шевченко, Луган. обл. гос. администрация. Луганск : Альма-матер, 2003. 427 с.
5. Мергелева гряда. Луганский Стоунхендж. URL : <https://www.shukach.com/ru/node/313>.
6. Набока О. Стародавні „могили”. Курганні

- поховання на Луганщині. URL : <https://dnews.dn.ua/news/752616>.
7. Теліженко С. А., Набока О. В. Обстеження курганної групи на північний захід від с. Новоселівка (Старобільський район Луганської області). Луганщина: краєзнавчі розвідки : матеріали III Всеукраїнської наук.- практ. конф., 23 квітня 2020 р., Старобільськ, Україна. Старобільськ, 2020. С. 103–109.
 8. Теліженко С. А., Іваницький В. Р. Звіт про проведення розвідок та наукових археологічних досліджень на території Луганської області у 2019 р. (смт. Біловодськ та Біловодський район, Міловський район, м. Старобільськ та Старобільський район, смт. Новопокров та Новопокровський район, м. Лисичанськ, Попаснянський район, Кремінський район). К. : Науковий архів ІА НАН України, 2020. 370 с.
 9. Стадник О. В., Стадник А. И. Отчет о разведках Луганского обласного краеведческого музея в Краснодонском районе Луганской области в 2008 году. Луганск. 2009. Науковий архів Інституту археології НАН України. Ф. е. 29569. 2008/74.

Семінар 2. Луганщина у епоху середньовіччя

1. Вікова історія половецьких бованів. Парк-музей кам'яних баб у Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка.
2. Монголо-татарське панування на території Луганщини. Літня ставка золотоординського хана Абдулаха поблизу села Шипилівка.
3. Полтавські землі під владою Золотої Орди та Великого князівства Литовського.

Питання для самостійної роботи

1. Монгольське панування у степовій Україні.
2. Литовська експансія у степову Україну за часів великого князя Вітовта.
3. Початок широкого освоєння Полтавщини у XIVст.
4. Князь Федір Бельський.

Література

1. Багалий Д. Очерки из истории колонизации степной окраины Московского государства. М. : Университетская типография, 1887. 634 с.
2. Багалий Д. І. Історія Слобідської України. Х. : „Основа”, 1990. 712 с.
3. Бублик М. Сакральная Луганщина. Здесь была столица Золотой Орды. URL :

<https://www.ukrinform.ru/rubric-politics/1912298-sakralnaya-luganschina-zdes-byilastolitsa-zolotoy-ordyi.html>.

4. История Луганского края / [В. С. Курило и др.]; М-во образования и науки Украины, Луган. гос. пед. ун-т имени Т. Г. Шевченко, Луган. обл. гос. администрация. Луганск : Альма-матер, 2003. 427 с.
5. Каленюк С. Перші Лисичани. URL : <https://www.facebook.com/groups/slidinaskmi/permalink/821801488000796>. Каленюк С. Сліди на сакмі : краєзнавчі розвідки. Лисичанськ : ТОВ „Лисичанська друкарня”, 2014. 311 с.

Семінар 3. Луганщина, Донбас та степова Україна на межі середньовіччя та Нового часу

1. Луганщина в протистоянні між Великим Князівством Литовським, Кримським ханством та Московським царством у XVI–XVII ст.
2. Боровський перелаз на річці Сіверський Донець між сучасними Лисичанськом та Северодонецьком.
3. Початок освоєння степової України магнатами Вишневецькими.
4. Змова Руських князів та її роль у історичному розвитку степової та Сєврської України.

Питання для самостійної роботи

1. Дмитро Вишневецький та його слід у історії Луганщини.
2. Князі Вишневецькі у освоєнні Полтавщини.
3. Князі Бельські та початок ранішнього освоєння Луганського краю.
4. Археологічні дослідження залишків оборонного укріплення в районі Нижньо Теплої Щастинського району Луганської області.

Література

1. Каплун Н. Н. Новые данные о поселениях

- казачества второй половины XVII – начала XVIII веков на территории Луганской области. Археологические записки. Ростов-на-Дону : Донское археологическое общество, 2011. Вып. 7. С. 303–308.
2. Каленюк С. Перші Лисичани. URL : <https://www.facebook.com/groups/slidinaskmi/permalink/821801488000796>. Каленюк С. Сліди на сакмі : краєзнавчі розвідки. Лисичанськ : ТОВ „Лисичанська друкарня”, 2014. 311 с.
 3. История Луганского края / [В. С. Курило и др.]; М-во образования и науки Украины, Луган. гос. пед. ун-т имени Т. Г. Шевченко, Луган. обл. гос. администрация. Луганск : Альма-матер, 2003. 427 с.
 4. Багалий Д. Очерки из истории колонизации степной окраины Московского государства. М. : Университетская типография, 1887. 634 с. Багалий Д. І. Історія Слобідської України. Х. : „Основа”, 1990. 712 с.

Семінар 4. Козацьке освоєння «Дикого поля» та степової України наприкінці XVI–XVII ст.

1. На кордонах Дикого поля. Козацьке освоєння земель сучасного Старобільського району (Закотне, Новопсков, Осинове), Луганської області.
2. Шашиччина та Лубенщина у ранішню модерну добу.
3. Витоки Слобідської України. Козацька вежа в Сватовому. Духовний кордон між світами. Крейдяний печерний комплекс поблизу сіл Преображенне та Накутне.
4. „Охоплений Кондратієм”. Початок та перебіг Булавінського повстання на Луганщині (сучасний Старобільський район).
5. Археологічні дослідження побутового та господарського життя українського населення Луганщини в XVII-XVIII ст.

Питання для самостійної роботи

1. Історія села Закотне на Новопсковщині, Луганського краю.
2. Історія Сватової Лучки на Луганщині.
3. Історія Святогірської лаври на Донеччині.
4. Козацька історія Біловодська на Луганщині

Література

1. Вирський Д. С. Новопсков. URL : http://www.history.org.ua/?termin=Novopskov_smt.
1. Городские поселения в Российской империи. Т. 5. Ч I. СПб. : Типография К. Вульфа, 1865. 371 с.
2. Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии. Очерки по этнографии края / Под ред. В. В. Иванова. Х. : Типография Губ. Правления, 1898. Т. 1. 935 с.
3. История Луганского края / [В. С. Курило и др.]; М-во образования и науки Украины, Луган. гос. пед. ун-т имени Т. Г. Шевченко, Луган. обл. гос. администрация. Луганск : Альма-матер, 2003. 427 с.
4. Иоффе И. А. Отчет об археологических раскопках в Новопсковском районе в 1958 году, проведенных Луганским краеведческим музеем. 1958/46; Материалы археологических экспедиций и списки памятников объектов, носящих имена знатных людей. Науковий архів Інституту археології НАН України. Ф. Р. 2426. Оп. 1. Спр. 1. 102 арк.
5. Каленюк С. Перші Лисичани. URL : <https://www.facebook.com/groups/slidinaskmi/permalink/821801488000796>. Каленюк С. Сліди на сакмі : краєзнавчі розвідки. Лисичанськ : ТОВ „Лисичанська друкарня”, 2014. 311 с.
6. Каплун Н. Н. Новые данные о поселениях

- казачества второй половины XVII – начала XVIII веков на территории Луганской области. Археологические записки. Ростов-на-Дону : Донское археологическое общество, 2011. Вып. 7. С. 303–308.
7. Набока О. В., Алексеева М. О., Лебедев Д. В., Овчаренко А. В. Археологічні дослідження побутового та господарчого життя українського населення Луганщини у XVII–XVIII ст. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. 2021. № 4. С. 142–158.
 8. Природа и население Слободской Украины. Харьковская губерния (репринтное издание) / Сост. : О. Федоровский, Д. Педаев, В. Аверин, В. Талиев, М. Сумцов, И. Емельянов, В. Барвинский. Х. : Издательство САГА, 2007. 346 с.
 9. Стадник О. В., Стадник А. И. Отчет о разведках Луганского обласного краеведческого музея в Краснодонском районе Луганской области в 2008 году. Луганск. 2009. Науковий архів Інституту археології НАН України. Ф. е. 29569. 2008/74.
 10. Степанов В. История Беловодского края : события и лица, факты и версии. Самиздат В. Деркуль, 2012. URL : <https://lektsii.com/1-128041.html>.
 11. Теліженко С. А., Іваницький В. Р. Звіт про проведення розвідок та наукових археологічних досліджень на території Луганської області у 2019

р. (сmt. Біловодськ та Біловодський район, Міловський район, м. Старобільськ та Старобільський район, сmt. Новопсков та Новопсковський район, м. Лисичанськ, Попаснянський район, Крeмінський район). К. : Науковий архів ІА НАН України, 2020. 370 с.

Семінар 5. Луганщина, Донбас, Полтавщина в умовах широкого наступу Російської імперії у другій половині XVIII ст. – першій половині XIX ст.

1. Кальміуська драма. Інкorporація земель Запорізької Січі на Луганщині до складу Російської імперії.
2. Деркульський кінний завод. Початок луганської кавалерії.
3. „Козацтво навпаки”. Військові поселення на території Луганщини в першій половині XIX століття.
4. Нові імперські центри на Луганщині наприкінці XVIII – першій половині XIX століття Піднесення Старобільська.
5. Кріпацтво і воля на Луганщині Білокуракине у XIX - на початку XX століття.
6. Історичні витоки легенд щодо перебування в Осинівській церкві Г. Сковороди та К. Рилєєва.

Питання для самостійної роботи

1. «Рангові дачі», як головний механізм російського поміщицтва на Луганщину.
2. Серби, греки, німці в історії Донбасу та степової України.
3. Рід Тевяшевих у історії Слобідської України.
4. Рід Куракіних в історії Луганщини.

Література

1. Багалий Д. Очерки из истории колонизации степной окраины Московского государства. М. : Университетская типография, 1887. 634 с. Багалий Д. І. Історія Слобідської України. Х. : „Основа”, 1990. 712 с. Багалий Д. І. Український мандрований філософ Гр. Сав. Сковорода. Х. : Держвидав України, 1926. 397 с.
2. Головинский П. Слободские козацьки полки. СПб. : Типография Тиблена и Компания, 1864. 254 с.
3. Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии. Очерки по этнографии края / Под ред. В. В. Иванова. Х. : Типография Губ. Правления, 1898. Т. 1. 935 с.
4. Інтерв'ю з Курило В. С. Записано 20 листопада 2021, м. Старобільськ.
5. История Луганского края / [В. С. Курило и др.]; М-во образования и науки Украины, Луган. гос. пед. ун-т имени Т. Г. Шевченко, Луган. обл. гос. администрация. Луганск : Альма-матер, 2003. 427 с. Історія міст і сіл Української РСР : В 26 т. / Голов. редкол. П. Т. Тронько. К. : Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1968. Т. 13. 587 с.
6. Кандаурова Т. Н. Социальная инфраструктура военных поселений в XIX веке. Документ. Архив.

- История. Современность : материалы IV Международной научно-практической конференции, посвященной 20-летию подготовки документоведов в Уральском федеральном университете, Екатеринбург, 1–4 ноября 2012 г. Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2012. С. 325–335.
7. Острогожск. Собор Троицы Живоначальной. URL : <https://sobory.ru/article/?object=36308>.
 8. Плохий С. Козацький міф : Історія та націєтворення в епоху імперій. Х. : КСД, 2018. 400 с.
 9. Репин И. Е. Далёкое близкое. URL : http://az.lib.ru/r/repin_i_e/text_0015.shtml.
 10. Степанов В. История Беловодского края : события и лица, факты и версии. Самиздат В. Деркуль, 2012. URL : <https://leksii.com/1-128041.html>. Степанов В. Лимаревский конный завод 1822 г. Б. м. : Б. в., 2017. URL : <https://proza.ru/2018/01/11/1743>.
 11. Суханов-Подколзин Б. Г. Что вспомнилось о Тарасе Григорьевиче Шевченко. URL : http://litopys.org.ua/shevchenko/vosp79.htm?fbclid=IwAR2no_vyAdPPI_mcRS-dQdWDx_aJUFziLk3dpS1_dIfrKeQ1YeJKceWK4c.
 12. Указ полковнику Острогожского полка Тевяшову о даче полку его лесных земель по Айдару для поселения. URL : <http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Russ/XVIII/>

1700-1720/Ostrogoz_polk/text1.htm.

13. Федоров А. Б. Деркульский государственный конный завод. Страницы истории. Луганск : Світлиця, 2009. 404 с.
14. Хоткевич Г. З давнини. URL : <https://osvita.ua/school/literature/kh/82109/?fbclid=IwAR1aOcqBn9DT5guapu d-dr4iny4R5pHkP1GWghfjuqRkMKptkVntaiX3K5w>.

Другий модуль

Семинар 1. Суспільно-політичні процеси на Луганщині у XIX ст.

1. Біловодське диво. Свято-Троїцька церква.
2. Сербський слід в історії Луганщини. Поміщицька садиба в Олександрівську.
3. „На светские цепи, на блеск утомительный бала, цветущие степи Украины она променяла”. Панська садиба в Юр’ївці.
4. Загадка дівчини в червоній сукні. Садиба Казимира Мсциховського в селищі Селезнівка.
5. Внесок вихідців з Луганщини в національний рух України XIX – початку XX століття.
6. Залізничний вокзал у Сватовій Лучці в другій половині XIX – на початку XX століття.

Питання для самостійної роботи

1. Рід Алчевських в історії України.
2. Рід Родакових в історії Луганщини.
3. Мсциховські та їх роль в історії України та Польщі.
4. «Великі реформи» 60 – 70-х рр. XIX ст. на Луганщині.

Література

1. Драй А. Я. Виктор Николаевич Радаков. Короткий очерк жизни и деятельности. Луганск : Янтарь, 2016. 192 с.
2. Историческая хронология Харьковской губернии / Сост. К. П Щелков. Х. : Университетская типография, 1882. 376 с. История Луганского края / [В. С. Курило и др.]; М-во образования и науки Украины, Луган. гос. пед. ун-т имени Т. Г. Шевченко, Луган. обл. гос. администрация. Луганск : Альма-матер, 2003. 427 с.
3. Свято-Троїцький храм. URL : <http://belovodskrada.gov.ua/wp-content/uploads/2019/03/turystychnuupasport.pdf>.
4. Степанов В. История Беловодского края : события и лица, факты и версии. Самиздат В. Деркуль, 2012. URL : <https://lektsii.com/1-128041.html>.
5. Тишкина С. Тайны Александровска. URL : <https://proza.ru/2012/04/24/1769>.

Семінар 2. Іноземці у промисловому освоєнні Луганського краю в ХІХ на початку ХХ ст.

1. Карл Густав Гаскойн. Шотландський слід модернізації Луганського краю.
2. Фредерік Ле Пле. Формування індустріального

обличчя Донбасу.

3. Гастон Сольве. Початок хімічної промисловості Донбасу.
4. Густав Гартман та зародження машинобудування в Луганську.
5. Іноземці в Лисичанську. Проекти промислової навігації Сіверським Дінцем.

Питання для самостійної роботи

1. Джон Хьюз та початок європейського освоєння Донбасу.
2. Бельгійці у індустріальному освоєнні Донбасу у другій половині XIX – початку XX ст.
3. Підприємці Полтавщини другої половини XIX – потачку XX ст.
4. Підприємства Нобелів на Донбасі.

Література

1. Бублик М. Європейський «генний код» Донбасу. URL : www.ukrinform.ua/rubric-other_news/1741821-e_vro_reyskiy_genni_y_kod_donbasu_2004013.html.
2. Гартман Г. Записка о возникновении и развитии Русского общества машиностроительного завода Гартмана, Луганск, Екатеринославская губерния, Юг России. Экономическая история : Ежегодник.

2008. М. : РОССПЭН, 2009. С. 455–462.
3. История Луганского края / [В. С. Курило и др.]; М-во образования и науки Украины, Луган. гос. пед. ун-т имени Т. Г. Шевченко, Луган. обл. гос. администрация. Луганск : Альма-матер, 2003. 427 с. Історія міст і сіл Української РСР : В 26 т. / Голов. редкол. П. Т. Тронько. К. : Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1968. Т. 13. 587 с.
 4. Лисичанськ Луганської області отримав премію «Бельгійська спадщина за кордоном». URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/news/29057279.html>.
 5. Набока А. Карл Густав Гаскойн. Шотландский след в модернизации Луганского края URL : <https://farwater.net/farwater/karl-gustav-gaskojn-shotlandskij-sled-v-modernizacii-luganskogo-kрая/>.
 6. Подов В. І., Курило В. С. Історія Донбасу. Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2009. 300 с.
 7. Темник Ю. А. Столетнее горное гнездо. Луганский завод (1795–1887 гг.). Луганск, 2004. Т. I. 362 с.
 8. Фенин А. И. Воспоминания инженера. К истории общественного и хозяйственного развития России (1883– 1906 гг.) Прага : Русский институт в Праге, 1938. 197 с.

Тема 3. Луганщина у роки Національної революції в Україні 1917 – 1921 рр.

1. Запорізький корпус армії УНР на території сучасної Луганщини в 1918 році.
2. Український кордон. Гайдамацький хрест у селі Можняківка.
3. Сватівський залізничний вокзал у роки Української революції 1917–1921 рр.
4. До історії Біловодського селянського повстання 1918–1919 рр.
5. Перебування на Луганщині Н. Махна в 1920 році. Старобільщина в роки національно-визвольних змагань 1917–1921 рр.

Питання для самостійної роботи

1. Микола Міхновський та його слід у революційній історії Луганщини 1918 р.
2. Володимир Сосюра та його участь у революційних подіях на Луганщині 1917 – 1921 рр.
3. Селянський отаман Каменюка на Луганщині.
4. Дискусія про переважаючий вплив більшовиків у революції на Донбасі у 1917 – 1921 рр.

Література

1. Андрух І. Січові стрільці у корпусі генерала Натієва. Літопис „Червоної Калини”. 1930. № 4. С.

- 5–8.
2. Архирейський Д. В. Махновська веремія. Тернистий шлях Револуційної повстанської армії України (махновців) 1918–1921 рр. К. : Темпора, 2015. 636 с.
 3. Воспоминания участника революционного движения на Старобельщине. Харьковский Афанасий Иванович. Старобельск. Октябрь 1957 г. Луганський обласний краєзнавчий музей. Рукопис.
 4. Гражданская война на Украине (1918–1920) : сб. док. и материалов : в 3 т., 4 кн. К. : Наукова думка, 1967. Т. 1. Кн. 1. 874 с.
 5. Грациози А. Большевики и крестьяне на Украине, 1918–1919 годы : очерк о большевизмах, националсоциализмах и крестьянских движениях. М. : АИРО-XX, 1997. 195 с.
 6. Документы о бесчинствах гайдамаков, ведущих агитацию против власти. 16 июля – 23 декабря 1918 г. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 1325. Оп. 1. Спр. 52. 38 арк. Документы об урегулировании снабжения германских войск в Старобельском уезде. 19 июня – 291 22 августа 1918 г. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. . Ф. 1325. Оп. 1. Спр. 65. 26 арк.
 7. Дяченко П. Г. Чорні запорожці. Спомини командира 1-го кінного полку Чорних запорожців

- Армії УНР. К. : „Стікс”, 2010. 448 с.
8. Звіти про стан подій на Харківщині, Полтавщині. 22 липня – 13 серпня 1918 р Центральный державный архів вищих органів влади та управління України. Ф. 1077. Оп. 1. Спр. 54. 17 арк.
 9. История Луганского края / [В. С. Курило и др.]; М-во образования и науки Украины, Луган. гос. пед. ун-т имени Т. Г. Шевченко, Луган. обл. гос. администрация. Луганск : Альма-матер, 2003. 427 с. Історія міст і сіл Української РСР : В 26 т. / Голов. редкол. П. Т. Тронько. К. : Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1968. Т. 13. 587 с. Історія українського війська (від княжих часів до 20-х років ХХ ст.) / І. Крип'якевич та ін. Л. : Світ, 1992. 702 с.
 10. Каплунов В. Нездійснена місія останніх запорожців. Часопис українського сходу. 2015. Вип. 1. С. 53–66. Ковальчук М. Перша світова війна і українська держава гетьмана П. Скоропадського 1918 р. Частина 2. URL : <http://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/972-mykhailo-kovalchuk-persha-svitova-viina-i-ukrainska-derzhava-hetmana-p-skoropadskoho-1918-r-chastyna-2>.
 11. Кубанин М. И. Махновщина : крестьянское движение в Степной Украине в годы Гражданской войны. Л. : Прибой, [1926]. 391 с.
 12. Купчак Д. З Запоріжського Корпусу до СС-ів.

- Літопис „Червоної Калини”. 1936. № 12. С. 5–7.
13. Литвин С., Каліберда Ю. Гордієнківський кінний полк на захисті Української революції (1917–1920 рр.). Воєнна історія. 2011. № 2. С. 59–68.
 14. Маслівець Г. М. Гордієнківський кінний полк. За державність. 1964. Зб. 10. С. 129–153.
 15. Могилянський Н. М. Трагедия Украины (Из пережитого в Киеве в 1918 г.). Революция на Украине : По мемуарам белых / Сост. С. А. Алексеев. М., Л. : Государственное издательство, 1930. С. 115–135. Монкевич Б. Г. Слідами Новітніх Запорожців. Похід Болбочана на Крим. Нью-Йорк : „Видавничка секція”, 1956. 288 с. Нестор Махно. Крестьянское движение на Украине. 1918–1921 : Документы и материалы / Под ред. В. Данилова и Т. Шанина. М. : РОССПЭН, 2006. 546 с. Оглоблин О. Пам’яті Дмитра Баталія (1857–1932– 1957). Український історик. 1988. № 4. С. 92–105.
 16. Повідомлення та телеграми Харківського губерньського та повітових старост про настрої та політичний стан губернії. 18 травня – 31 грудня 1918 р. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 1216. Оп. 1. Спр. 100. 233 арк.
 17. Революційне минуле Старобільщини / уклад. В. Щепетильників. Старобільськ, 1927. 51 с.
 18. Савченко В. Нарис боротьби війська УНР на

- Лівобережжі наприкінці 1918 та початку 1919 року. За державність. 1935. Зб. 5. С. 158–185; 1936. Зб. 6. С. 119–154. Самійленко С. Дні слави : спогади полковника української армії. Нью-Йорк : Українська Вільна Академія Наук, 1958. 134 с.
19. Сікевич В. 1918. Донецький блицкриг. К. : Видавництво „Залізний тато”, 2018. 324 с.
20. Скоропадський П. Спогади. Кінець 1917 – грудень 1918. К. : Філадельфія, 1995. 493 с. Сосюра В. М. Третя Рота. К. : Знання 2012. 351 с.
21. Снегирев В. Беловодское восстание в Луганской области. Крестьяне против казаков. Корреспондент. 2014. № 19. URL : <https://korrespondent.net/ukraine/events/3366834-korrespondent-belovodskoe-vosstanye-v-luhanskoioblasty-krestiane-protyv-kazakov>.
22. Тарнавський А. Історія 4-го Запорізького полку імені полковника Богуна. Літопис „Червоної Калини”. 1931. № 3. С. 14–15. Телеграми, рапорти та зведення про настрої по б. ч. Катеринославської губернії. 1918 р. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 1076. Оп. 1. Спр. 17. 102 арк.
23. Тинченко Я. Ю. Війська Ясновельможного Пана Гетьмана. Армія Української Держави, травень-грудень 1918 р. К. : Темпора, 2014. 151 с. Тинченко Я. Ю. Офіцерський корпус Армії Української

Народної Республіки (1917–1921). К. : Темпора, 2007. Кн. I. 535 с.

24. Чоп В. М. Авиация Махно. Експедиция ХХІ Днепропетровск. 2008. № 10. С. 8–9.

Семінар 4. Луганщина, Донбас та Полтавщина в 20–40-х рр. XX століття

1. Луганщина, Донбас та Полтавщина у період НЕПу. „Великий перелам”.
2. Луганщина у вирі колективізації та Голодомору 1932–1933 рр.
3. Полтавщина у період Голодомору та Великого терору.
4. Монумент жертвам нацистського терору 1942–1943 рр поблизу села Пісчане на Луганщині.

Питання для самостійної роботи

1. НЕП на Старобільщині.
2. НЕП на Полтавщині.
3. Колективізація та Голодомор на Полтавщині.
4. Друга світова війна на Полтавщині та Донбасі.

Література

1. История Луганского края / [В. С. Курило и др.]; М-во образования и науки Украины, Луган. гос. пед. ун-т имени Т. Г. Шевченко, Луган. обл. гос. администрация. Луганск : Альма-матер, 2003. 427 с.

2. Історія міст і сіл Української РСР : В 26 т. / Голов. редкол. П. Т. Тронько. К. : Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1968. Т. 13. 587 с.
3. Подов В. І., Курило В. С. Історія Донбасу. Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2009. 300 с.

Розділ 3. Питання та завдання для перевірки знань

Перший модуль

1. Святилище Сонцеликого бога. „Мергелева гряда” в Алчевському районі.
2. Давнє життя на берегах Айдару. Неолітичні стоянки Старобільська, Новоселівки та Підгорівки.
3. Стародавні „могили”. Курганні поховання на Луганщині. Початок металургійної цивілізації.
4. Поселення давніх металургів поблизу села Новозванівка. Стародавні поселення на території Донбасу та степової України.
5. Вікова історія половецьких бованів. Парк-музей кам'яних баб у Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка.
6. Монголо-татарське панування на території Луганщини. Літня ставка золотоординського хана Абдулаха поблизу села Шипилівка.
7. Полтавські землі під владою Золотої Орди та Великого князівства Литовського.
8. Луганщина в протистоянні між Великим Князівством Литовським, Кримським ханством та Московським царством у XVI–XVII ст.
9. Боровський перелаз на річці Сіверський Донець між сучасними Лисичанськом та Северодонецьком.

10. Початок освоєння степової України магнатами Вишневецькими.
11. Змова Руських князів та її роль у історичному розвитку степової та Севрської України.
12. На кордонах Дикого поля. Козацьке освоєння земель сучасного Старобільського району (Закотне, Новопсков, Осинове), Луганської області.
13. Шашиччина та Лубенщина у ранішню модерну добу.
14. Витоки Слобідської України. Козацька вежа в Сватовому.
15. Духовний кордон між світами. Крейдяний печерний комплекс поблизу сіл Преображенне та Накутне. „Охоплений Кондратієм”.
16. Початок та перебіг Булавінського повстання на Луганщині (сучасний Старобільський район).
17. Археологічні дослідження побутового та господарського життя українського населення Луганщини в XVII-XVIII ст.
18. Кальміуська драма. Інкорпорація земель Запорізької Січі на Луганщині до складу Російської імперії.
19. Деркульський кінний завод. Початок луганської кавалерії.
20. „Козацтво навпаки”. Військові поселення на території Луганщини в першій половині XIX століття.

21. Нові імперські центри на Луганщині наприкінці XVIII – першій половині XIX століття Піднесення Старобільська.
22. Кріпацтво і воля на Луганщині Білокуракине у XIX - на початку XX століття.
23. Історичні витоки легенд щодо перебування в Осинівській церкві Г. Сковороди та К. Рилєєва.

Другий модуль

1. Біловодське диво. Свято-Троїцька церква.
2. Сербський слід в історії Луганщини. Поміщицька садиба в Олександрівську.
3. „На светские цепи, на блеск утомительный бала, цветущие степи Украины она променяла”. Панська садиба в Юр’ївці.
4. Загадка дівчини в червоній сукні. Садиба Казимира Мсциховського в селищі Селезнівка.
5. Внесок вихідців з Луганщини в національний рух України XIX – початку XX століття.
6. Залізничний вокзал у Сватовій Лучці в другій половині XIX – на початку XX століття.
7. Карл Густав Гаскойн. Шотландський слід модернізації Луганського краю.
8. Фредерік Ле Пле. Формування індустріального обличчя Донбасу.

9. Гастон Сольве. Початок хімічної промисловості Донбасу.
10. Густав Гартман та зародження машинобудування в Луганську.
11. Іноземці в Лисичанську. Проекти промислової навігації Сіверським Дінцем.
12. Запорізький корпус армії УНР на території сучасної Луганщини в 1918 році.
13. Український кордон. Гайдамацький хрест у селі Можняківка.
14. Сватівський залізничний вокзал у роки Української революції 1917–1921 рр.
15. До історії Біловодського селянського повстання 1918–1919 рр.
16. Перебування на Луганщині Н. Махна в 1920 році. Старобільщина в роки національно-визвольних змагань 1917–1921 рр.
17. Луганщина, Донбас та Полтавщина у період НЕПу.
18. „Великий перелам”. Луганщина у вирі колективізації та Голодомору 1932–1933 рр.
19. Полтавщина у період Голодомору та Великого терору.
20. Монумент жертвам нацистського терору 1942–1943 рр поблизу села Пісчане.

Джерела та література

Джерела

1. Альбом схематических планов станций Екатеринбургской железной дороги. Екатеринбург : Типо-Литография Екатеринбургской железной дороги, 1917. 578 с.
2. Андрух І. Січові стрільці у корпусі генерала Натієва. Літопис „Червоної Калини”. 1930. № 4. С. 5–8.
3. Атлас статистический округов Украинского военного поселения за 1837 год. 1837. 40 с.
4. Багалеј Д. И. Памяти Елены Петровны Радаковой. Утро. 1910. № 1056. С. 3–4.
5. Вислоцький І. 16 місяців у рядах київських Січових Стрільців. 1918–1919 (Продовження). Літопис „Червоної Калини”. 1935. № 9. С. 14–18.
6. Воспоминания участника революционного движения на Старобельщине. Харьковский Афанасий Иванович. Старобельск. Октябрь 1957 г. Луганський обласний краєзнавчий музей. Рукопис.
7. Гартман Г. Записка о возникновении и развитии Русского общества машиностроительного завода Гартмана, Луганск, Екатеринбургская губерния, Юг России. Экономическая история : Ежегодник. 2008. М. : РОССПЭН, 2009. С. 455–462.
8. Городские поселения в Российской империи. Т. 5. Ч I. СПб. : Типография К. Вульфа, 1865. С. 371.

9. Гражданская война на Украине (1918–1920) : сб. док. и материалов : в 3 т., 4 кн. К. : Наукова думка, 1967. Т. 1. Кн. 1. 874 с.
10. Грушевський М. С. Листи Радакова Е. Центральний державний історичний архів України, м. Київ. Ф. 1235. Оп. 1. Спр. 706. 23 арк.
11. Документи о бесчинствах гайдамаков, ведущих агитацию против власти. 16 июля – 23 декабря 1918 г. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 1325. Оп. 1. Спр. 52. 38 арк.
12. Документы об урегулировании снабжения германских войск в Старобельском уезде. 19 июня – 22 августа 1918 г. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. . Ф. 1325. Оп. 1. Спр. 65. 26 арк.
13. Дяченко П. Г. Чорні запорожці. Спомини командира 1-го кінного полку Чорних запорожців Армії УНР. К. : „Стікс”, 2010. 448 с.
14. Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии. Очерки по этнографии края / Под ред. В. В. Иванова. Х. : Типография Губ. Правления, 1898. Т. 1. 935 с.
15. Звіти про стан подій на Харківщині, Полтавщині. 22 липня – 13 серпня 1918 р Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 1077. Оп. 1. Спр. 54. 17 арк.

16. Иоффе И. А. Отчет об археологических раскопках в Новопсковском районе в 1958 году, проведенных Луганским краеведческим музеем. 1958/46; Материалы археологических экспедиций и списки памятников объектов, носящих имена знатных людей. Науковий архів Інституту археології НАН України. Ф. Р. 2426. Оп. 1. Спр. 1. 102 арк.
17. Інтерв'ю з Курило В. С. Записано 20 листопада 2021, м. Старобільськ.
18. Квасницький Г. Пам'яті О. П. Радакової. Рада. 1910. № 127. С. 2.
19. Купчак Д. З Запоріжського Корпусу до СС-ів. Літопис „Червоної Калини”. 1936. № 12. С. 5–7.
20. Літопис українського Донбасу. Донбас в часи Визвольних Змагань 1917–1921 гг. / упор. Ю. Косенко. Ічня : ПП „Формат”, 2018. 566 с.
21. Макаревский Ф. Материалы для историко-статистического описания Екатеринославской епархии: церкви и приходы прошедшего XVIII столетия. Екатеринослав : Типография Я. М. Чаусского. 1880. Вип. 2. 373 с.
22. Маслівець Г. М. Гордієнківський кінний полк. За державність. 1964. Зб. 10. С. 129–153.
23. Могилянський Н. М. Трагедія України (Із пережитого в Києві в 1918 г.). Революція на Україні : По мемуарам белых / Сост. С. А. Алексеев. М., Л. : Государственное издательство, 1930. С. 115–135.

24. Монкевич Б. Г. Слідами Новітніх Запорожців. Похід Болбочана на Крим. Нью-Йорк : „Видавничка секція”, 1956. 288 с.
25. Нестор Махно. Крестьянское движение на Украине. 1918–1921 : Документы и материалы / Под ред. В. Данилова и Т. Шанина. М. : РОССПЭН, 2006. 546 с.
26. Оглоблин О. Пам’яті Дмитра Баталія (1857–1932–1957). Український історик. 1988. № 4. С. 92–105.
27. По Екатерининской железной дороге. Екатеринослав : Издание Управление Екатерининской железной дороги, 1912. Вып. II. 415 с.
28. Повідомлення та телеграми Харківського губерньського та повітових старост про настрої та політичний стан губернії. 18 травня – 31 грудня 1918 р. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 1216. Оп. 1. Спр. 100. 233 арк.
29. Природа и население Слободской Украины. Харьковская губерния (репринтное издание) / Сост. : О. Федоровский, Д. Педаев, В. Аверин, В. Талиев, М. Сумцов, И. Емельянов, В. Барвинский. Х. : Издательство САГА, 2007. 346 с.
30. Радакова Е. Генрих Ибсен. Вестник воспитания. 1902. № 1–2.
31. Радакова Е. Метерлинк как философ и моралист. Вестник воспитания. 1909. № 1–2.
32. Радакова Е. П. Гетман Даниил Апостол в роли колонизатора. Киевская старина. 1891. № 6. С. 458–468.

33. Радакова Е. П. О ревизиях в Малороссии в XVIII ст. Труды XI Археолог. съезда в Киеве. М., 1902. Т. 2. С. 105–125.
34. Радакова Е. П. Отчет о поездке по Старобельскому уезду. Труды Харьков. предварит. ком. по уст-ву XII археолог. съезда. Х., 1902. Т. 1. С. 103–108.
35. Радакова Е. П. Українські козаки на Ладозькім каналі. Записки наук. т-ва ім. Шевченка. 1896. Т. XII. С. 1–20.
36. Радакова Е. П. Этнографическая экскурсия по Екатеринославской губернии. Извест. XII археолог. съезда в Харькове. Х., 1902. С. 44–45.
37. Радакова О. Золотарство у Старобільському пов. у Харківщини. Матер. до укр.-рус. етнолог. Львів: З друк. НТШ, 1899–1929. Т. 6. 1905. С. 108–112.
38. Рапорт Бахмутского уездного стряпчего И. Твердохлебова в Министерство юстиции „О развратной жизни помещика Коптева, насильственном растлении им крестьянских девок и прелюбодеянии его с крестьянскими женщинами”. 7 ноября 1841 г. Российский государственный исторический архив. Ф. 1405. Оп. 39. Д. 1430. Л. 21–22.
39. Репин И. Е. Далёкое близкое. URL : http://az.lib.ru/r/repin_i_e/text_0015.shtml.
40. Савченко В. Нарис боротьби війська УНР на Лівобережжі наприкінці 1918 та початку 1919 року. За

державність. 1935. Зб. 5. С. 158–185; 1936. Зб. 6. С. 119–154.

41. Самійленко С. Дні слави : спогади полковника української армії. Нью-Йорк : Українська Вільна Академія Наук, 1958. 134 с.

42. Святитель Филарет (Д. Г. Гумилевский) Историко-статистическое описание Харьковской епархии: в 2 х т. X. : Издательство „Харьковский частный музей городской усадьбы”, 2011. Т. 2. 440 с.

43. Сікевич В. 1918. Донецький бліцкриг. К. : Видавництво „Залізний тато”, 2018. 324 с.

44. Сковорода Г. Книжечка, называемая Silenus Alcibiadis, сиреч Икона Алкивиадская. Повне зібрання творів : у 2-х т. К. : Наукова думка, 1973. Т. 2. С. 6–31. URL : <http://litopys.org.ua/skovoroda/skov201.htm>.

45. Скоропадський П. Спогади. Кінець 1917 – грудень 1918. К. : Філадельфія, 1995. 493 с.

46. Сосюра В. М. Третя Рота. К. : Знання 2012. 351 с.

47. Стадник О. В., Стадник А. И. Отчет о разведках Луганского обласного краеведческого музея в Краснодонском районе Луганской области в 2008 году. Луганск. 2009. Науковий архів Інституту археології НАН України. Ф. е. 29569. 2008/74.

48. Стефанів З. Два роки в українській армії. Літопис „Червоної Калини”. 1932. № 9. С. 8–10; № 10. С. 9–13.

49. Сумцов Н. Елена Петровна Радакова. Южный край. 1910. № 10002. С. 3.
50. Суханов-Подколзин Б. Г. Что вспомнилось о Тарасе Григорьевиче Шевченко. URL : http://litopys.org.ua/shevchenko/vosp79.htm?fbclid=IwAR2no_vyAdPPI_mсRS-dQdWDx_aJUFziLk3dpS1_dIfrKeQ1YyeJKceWK4c.
51. Т. Г. Шевченко в епістолярії відділу рукописів / уклад. А. Г. Адаменко. К. : Наукова думка, 1966. URL : <http://litopys.org.ua/shevchenko/epis05.htm#page131>.
52. Тарнавський А. Історія 4-го Запорізького полку імені полковника Богуна. Літопис „Червоної Калини”. 1931. № 3. С. 14–15.
53. Телеграми, рапорти та зведення про настрої по б. ч. Катеринославської губернії. 1918 р. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 1076. Оп. 1. Спр. 17. 102 арк.
54. Теліженко С. А., Іваницький В. Р. Звіт про проведення розвідок та наукових археологічних досліджень на території Луганської області у 2019 р. (смт. Біловодськ та Біловодський район, Міловський район, м. Старобільськ та Старобільський район, смт. Новопсков та Новопсковський район, м. Лисичанськ, Попаснянський район, Кремінський район). К. : Науковий архів ІА НАН України, 2020. 370 с.
55. Указ полковнику Острогожского полка Тевяшову о даче полку его лесных земель по Айдару для поселения.

URL : http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Russ/XVIII/1700-1720/Ostrogoz_polk/text1.htm.

56. Фенин А. И. Воспоминания инженера. К истории общественного и хозяйственного развития России (1883–1906 гг.) Прага : Русский институт в Праге, 1938. 197 с.

57. Харьковщина в период гражданской войны и иностранной военной интервенции 1918–1920 гг. : сб. док. и материалов / под ред. И. К. Рыбалки. Х. : Прапор, 1973. 323 с.

58. Хоткевич Г. З давнини. URL : <https://osvita.ua/school/literature/kh/82109/?fbclid=IwAR1aOcqBn9DT5ruarud-dr4iny4R5pHkP1GWghfjuqRkMKptkVntaiX3K5w>.

59. Цубенко В. Л. Документи з історії військових поселень в Україні. Х. : Видавництво САГА, 2008. 376 с.

60. Червоний хлібороб. 1927. 2 вересня.

61. Чтения в императорском обществе истории и древностей российских при Московском университете. Заседание 30-го ноября, 1848 года. М. : Университетская типография, 1846. 460. с.

62. Шолохов М. Тихий Дон. URL : <http://sholohov.lit-info.ru/sholohov/proza/tihij-don/1-1-glava-iv.htm/> .

63. Южный край. 1918. 24 апреля.

Література

64. Алдакимов Д. К., Клименко К. Х. Попасная : путеводитель. Донецк : Донбасс, 1981. 421 с.

65. Архірейський Д. В. Махновська веремія. Тернистий шлях Революційної повстанської армії України (махновців) 1918–1921 рр. К. : Темпора, 2015. 636 с.
66. Багалий Д. Очерки из истории колонизации степной окраины Московского государства. М. : Университетская типография, 1887. 634 с.
67. Багалий Д. І. Історія Слобідської України. Х. : „Основа”, 1990. 712 с.
68. Багалий Д. І. Український мандрований філософ Гр. Сав. Сковорода. Х. : Держвидав України, 1926. 397 с.
69. Белаш А. В., Белаш В. Ф. Дороги Нестора Махно. Историческое повествование. К. : РВЦ „Проза”, 1993. 728 с.
70. Беспечный Т. А., Букреева Т. Т. Нестор Махно : Правда и легенды; Лева Задов : Человек из контрразведки. Донецк : Донеччина, 1996. 432 с.
71. Бойко О. Територія, кордони і адміністративно-територіальний поділ Української Держави гетьмана П. Скоропадського (1918). Регіональна історія України. 2009. № 3. С. 217–232.
72. Братченко С. Н., Санжаров С. М. Рідкісні бронзові знаряддя з катакомб Сіверськодонецчини та Донщини (III тис. до н. е.). Луганськ : Видавництво СНУ, 2001. 108 с.
73. Брехуненко В., Грибовський В., Мицик Ю., Піскун В., Синяк І., Тарасенко І. Між конфронтацією та взаємодією : українсько-кримські та українсько-ногайські

стосунки в XVII – першій половині XX ст. К. : ІУАД, 2018. 344 с.

74. Бровендер Ю. М., Отрощенко В. В., Пряхин А. Д. Картамиський комплекс гірнично-металургійних пам'яток бронзового віку в центральному Донбасі” Археологія. 2010. № 2. С. 87–101.

75. Бублик М. Європейський «генний код» Донбасу. URL : www.ukrinform.ua/rubric-other_news/1741821-e_vropeyskiy_genni_y_kod_donbasu_2004013.html.

76. Бублик М. Сакральная Луганщина. Здесь была столица Золотой Орды. URL : <https://www.ukrinform.ru/rubric-politics/1912298-sakralnaya-luganschina-zdes-byila-stolitsa-zolotoy-ordyi.html>.

77. Бугаевский И. А. Обитоцкая повесть. Донецк : „Донбасс”, 1990. 385 с.

78. Вирський Д. С. Новописков. URL : http://www.history.org.ua/?termin=Novopskov_smt.

79. Гайко Г., Білецький В., Мікось Т., Хмура Я. Гірництво й підземні споруди в Україні та Польщі (нариси з історії). Донецьк : УКЦентр, 2009. 296 с.

80. Головинский П. Слободские козацьи полки. СПб. : Типография Тиблена и Компания, 1864. 254 с.

81. Голубко В. Армія Української Народної Республіки 1917–1918 : Утворення та боротьба за державу. Л. : Кальварія, 1997. 288 с.

82. Горелик А. Ф., Цыбрий А. В., Цыбрий В. В. О чем поведали череп тура, топор и женские статуэтки? (К

проблеме начальной неолитизации Нижнего Подонья). *Stratum plus*. 2014. № 2. С. 247–284.

83. Грациози А. Большевики и крестьяне на Украине, 1918–1919 годы : очерк о большевизмах, национал-социализмах и крестьянских движениях. М. : АИРО-XX, 1997. 195 с.

84. Драй А. Я. Виктор Николаевич Радаков. Короткий очерк жизни и деятельности. Луганск : Янтарь, 2016. 192 с.

85. Забудкова О. А. Запорізький корпус Армії УНР на території сучасної Луганщини в 1918 р. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. 2019. № 8 С. 80–90.

86. Историческая хронология Харьковской губернии / Сост. К. П Щелков. Х. : Университетская типография, 1882. 376 с.

87. История Луганского края / [В. С. Курило и др.]; М-во образования и науки Украины, Луган. гос. пед. ун-т имени Т. Г. Шевченко, Луган. обл. гос. администрация. Луганск : Альма-матер, 2003. 427 с.

88. Історія міст і сіл Української РСР : В 26 т. / Голов. редкол. П. Т. Тронько. К. : Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1968. Т. 13. 587 с.

89. Історія українського війська (від княжих часів до 20-х років ХХ ст.) / І. Крип'якевич та ін. Л. : Світ, 1992. 702 с.

90. Каленюк С. Перші Лисичани. URL : <https://www.facebook.com/groups/slidinaskmi/permalink/821801488000796>.
91. Каленюк С. Сліди на сакмі : краєзнавчі розвідки. Лисичанськ : ТОВ „Лисичанська друкарня”, 2014. 311 с.
92. Кандаурова Т. Н. Социальная инфраструктура военных поселений в XIX веке. Документ. Архив. История. Современность : материалы IV Международной научно-практической конференции, посвященной 20-летию подготовки документоведов в Уральском федеральном университете, Екатеринбург, 1–4 ноября 2012 г. Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2012. С. 325–335.
93. Каплун Н. Н. Новые данные о поселениях казачества второй половины XVII – начала XVIII веков на территории Луганской области. Археологические записки. Ростов-на-Дону : Донское археологическое общество, 2011. Вып. 7. С. 303–308.
94. Каплунов В. Нездійснена місія останніх запорожців. Часопис українського сходу. 2015. Вип. 1. С. 53–66.
95. Ковальчук М. Перша світова війна і українська держава гетьмана П. Скоропадського 1918 р. Частина 2. URL : <http://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhenya/972-mykhailo-kovalchuk-persha-svitova-viina-i-ukrainska-derzhava-hetmana-p-skoropadskoho-1918-r-chastyna-2>.

96. Конквест Р. Жнива скорботи. Радянська колективізація і голодомор. Луцьк. : „Терен”, 2007. 635 с.
97. Кубанин М. И. Махновщина : крестьянское движение в Степной Украине в годы Гражданской войны. Л. : Прибой, [1926]. 391 с.
98. Курило В. С. , Набока О. В., Забудкова О. А. Нариси історії Луганщини. Полтава, Київ: Талком, 2023. 301 с.
99. Куций А. Ф. Реформування військової формації Наддніпрянських Січових Стрільців у 1918 р. (на прикладі особистої долі курінного Романа Сушка). Вісник Національного університету „Львівська Політехніка”. 2012. № 724. С. 140–146.
100. Лисичанськ Луганської області отримав премію «Бельгійська спадщина за кордоном». URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/news/29057279.html>.
101. Литвин С., Каліберда Ю. Гордієнківський кінний полк на захисті Української революції (1917–1920 рр.). Воєнна історія. 2011. № 2. С. 59–68.
102. Маршала А. Ю. Организация Слободско-Украинского военного поселения кавалерии. Вестник Пермского университета. № 2 (25). 2014. С. 154–159.
103. Мергелева гряда. Луганский Стоунхендж. URL : <https://www.shukach.com/ru/node/313>.
104. Мирошниченко И. Е. Старобельщина – жемчужина Приайдарья. Луганск : ООО „Виртуальная реальность”, 2011. URL : <http://www.nikolaevskii->

sobor.ru/kniga.php?page=reidi-nestora-mahno-na-starobelshinu.

105. Набока А. Карл Густав Гаскойн. Шотландский след в модернизации Луганского края URL : <https://farwater.net/farwater/karl-gustav-gaskojn-shotlandskij-sled-v-moderni-zacii-luganskogo-kraja/>.

106. Набока О. В., Алексеева М. О., Лебедев Д. В., Овчаренко А. В. Археологічні дослідження побутового та господарчого життя українського населення Луганщини у XVII–XVIII ст. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. 2021. № 4. С. 142–158.

107. Набока О. Стародавні „могили”. Курганні поховання на Луганщині. URL : <https://dnews.dn.ua/news/752616>.

108. Острогожск. Собор Троицы Живоначальной. URL : <https://sobory.ru/article/?object=36308>.

109. Плохій С. Козацький міф : Історія та націєтворення в епоху імперій. Х. : КСД, 2018. 400 с.

110. Подов В. І., Курило В. С. Історія Донбасу. Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2009. 300 с.

111. Пученков А. С. Украина и Крым в 1918 – начале 1919 г. Очерки политической истории. СПб. : Нестор-История, 2013. 352 с.

112. Революційне минуле Старобільщини / уклад. В. Щепетильників. Старобільськ, 1927. 51 с.

113. Савченко В. А. Махно. Х. : Фоліо, 2008. 489 с.
114. Савченко В. Атаманы казачьего войска. М. : Язуа, Эксмо, 2006. 617 с.
115. Свято-Троїцький храм. URL : <http://belovodsk-rada.gov.ua/wp-content/uploads/2019/03/turystychnyu-rasport.pdf>.
116. Снегирев В. Беловодское восстание в Луганской области. Крестьяне против казаков. Корреспондент. 2014. № 19. URL : <https://korrespondent.net/ukraine/events/3366834-korrespondent-belovodskoe-vosstanye-v-luhanskoj-oblasty-krestiane-protyv-kazakov>.
117. Степанов В. История Беловодского края : события и лица, факты и версии. Самиздат В. Деркуль, 2012. URL : <https://leksii.com/1-128041.html>.
118. Степанов В. Лимаревский конный завод 1822 г. Б. м. : Б. в., 2017. URL : <https://proza.ru/2018/01/11/1743>.
119. Теліженко С. А., Набока О. В. Обстеження курганної групи на північний захід від с. Новоселівка (Старобільський район Луганської області). Луганщина: краєзнавчі розвідки : матеріали III Всеукраїнської наук.-практ. конф., 23 квітня 2020 р., Старобільськ, Україна. Старобільськ, 2020. С. 103–109.
120. Темник Ю. А. Столетнее горное гнездо. Луганский завод (1795–1887 гг.). Луганск, 2004. Т. I. 362 с.
121. Тинченко Я. Ю. Війська Ясновельможного Пана Гетьмана. Армія Української Держави, травень-грудень 1918 р. К. : Темпора, 2014. 151 с.

122. Тинченко Я. Ю. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). К. : Темпора, 2007. Кн. I. 535 с.
123. Тишкина С. Тайны Александровска. URL : <https://proza.ru/2012/04/24/1769>.
124. Федоров А. Б. Деркульский государственный конный завод. Страницы истории. Луганск : Світлиця, 2009. 404 с.
125. Фомин П. И. Горная и горнозаводская промышленность Юга России. Х. : Типография Б. Бенгис, 1915. Т. 1. 518 с.
126. Чоп В. М. Авиация Махно. Экспедиция XXI (Днепропетровск). 2008. № 10. С. 8–9.